

**JUZ. 16
2018**

**VOL. 16
2018**

KIOO CHA LUGHA

**JARIDA LA TAASISI YA TAALUMA ZA KISWAHILI
(Journal of the Institute of Kiswahili Studies)**

**Chuo Kikuu cha Dar es Salaam
(University of Dar es Salaam)**

**MHARIRI MKUU (CHIEF EDITOR)
Shani Omari**

**MHARIRI MSAIDIZI (ASSISTANT EDITOR)
Rhoda P. Kidami**

**ISSN 0856-552 X
e-ISSN 2546-2210**

©TAASISI YA TAALUMA ZA KISWAHILI 2018

KAMATI YA UHARIRI/EDITORIAL COMMITTEE

Na	Jina	Asasi	Nchi
1.	Dkt. Shani Omari	Chuo Kikuu cha Dar es Salaam	Tanzania
2.	Dkt. Rhoda P. Kidami	Chuo Kikuu cha Dar es Salaam	Tanzania
3.	Dkt. Ernesta S. Moshia	Chuo Kikuu cha Dar es Salaam	Tanzania
4.	Prof. Mwenda Mbatiah	Chuo Kikuu cha Nairobi	Kenya
5.	Prof. Katrina D. Thompson	Chuo Kikuu cha Wisconsin	Marekani
6.	Prof. Odile Racine	INALCO - Paris	Ufaransa
7.	Dkt. Yuko Abe	Chuo Kikuu cha Kikristo cha Wanawake -Tokyo	Japani

KAMATI YA USHAURI/ADVISORY COMMITTEE

Na.	Jina	Asasi	Nchi
1.	Prof. E. Kezilahabi	Chuo Kikuu cha Botswana	Botswana
2.	Prof. Doz. Dkt. Sc. K. Legère	Chuo Kikuu cha Vienna	Austria
3.	Dkt. C.L. Mwita	Chuo Kikuu cha Kenyatta	Kenya
4.	Prof. M.M. Mulokozi	Chuo Kikuu cha Dar es Salaam	Tanzania
5.	Dkt. Uta Reuster-Jahn	Chuo Kikuu cha Humboldt	Ujerumani
6.	Dkt. Lutz Diegner	Chuo Kikuu cha Humboldt	Ujerumani
7.	Dkt. Flavia Aiello Traore	Chuo Kikuu cha Napoli	Italia

ADA KWA MWAKA/ANNUAL SUBSCRIPTION

Afrika ya Mashariki	-	Shilingi za Kitanzania 5,000/=
Kwingineko	-	US \$ 40 (kwa ndege)

HABARI ZA MKONDOI/ INDEXING AND ABSTRACTING

Jarida hili linapatikana katika tovuti za www.udsm.ac.tz, www.ajol.info na <https://mft.ebscohost.com>. Aidha, ikisiri za jarida hili zinapatikana katika Taasisi ya Masomo ya Kiafrika, Chuo Kikuu cha Leiden.

Papers for this journal are available on www.udsm.ac.tz, www.ajol.info and <https://mft.ebscohost.com>. Abstracts are also available at the The African Studies Centre, University of Leiden.

Kwa mawasiliano zaidi tumia anwani ifuatayo/For more information please contact:

MHARIRI MKUU (CHIEF EDITOR),

Kioo cha Lugha,
Taasisi ya Taaluma za Kiswahili,
Chuo Kikuu cha Dar es Salaam,
S.L.P. 35110,
Dar es Salaam, Tanzania.
Baruapepe: iks@udsm.ac.tz

TAARIFA ZA JARIDA NA MAELEKEZO KWA WAANDISHI WA MAKALA

KIOO CHA LUGHA ni jarida la kimataifa linalopitiwa na wataalamu na kuchapishwa na Taasisi ya Taaluma za Kiswahili (TATAKI) katika Chuo Kikuu cha Dar es Salaam (CKD). Jarida linachapisha makala za lugha, fasihi na isimu. Jarida huchapishwa katika juzuu moja kila mwaka. Makala inaweza kuandikwa kwa lugha ya Kiswahili au Kiingereza.

Makala ziwasilishwe kwa kutumia anwani ya baruapepe ya iks@udsm.ac.tz au ya wahariri husika. Ukurasa wa kwanza wa makala uwe na kichwa cha makala, jina la mwandishi, chuo au taasisi anayofanyia kazi, anwani ya posta, namba ya simu pamoja na baruapepe. Ikisiri isiyozidi maneno 200 iwekwe chini ya taarifa za mwandishi. Makala iwe imechapwa kwa kutumia programu ya *Word*, kukiwa na nafasi 1.5 kati ya mstari na mstari, na kukiwa na pambizo pana pande zote.

Makala inatathminiwa na walau wasomaji wawili bila kuonesha mwandishi wala msomaji ni nani. Epuka utambulisho wowote kumhusu mwandishi katika ukurasa wowote isipokuwa wa kwanza tu. Mwandishi ambaye makala yake itakubaliwa kuchapishwa, atapatiwa nakala moja ya Jarida lenye makala hiyo pamoja na malopoo kumi ya makala.

Tanbihi zitumiwe kwa uwekevu; zisiwe nyingi.

Marejeleo katika matini yafanyike kwa kuandika jina la mwisho la mwandishi, kisha mwaka na ukurasa, k.m. Mulokozi (1996:34) au (Mulokozi, 1996:35).

Marejeleo yaliyotajwa katika matini yatokee mwishoni mwa makala na yapangwe kiabjadi kama yanavyooneshwa hapa:

Mekacha, R.D.K. (1997). Disconnecting Education, *Journal of Linguistics and Language in Education*, 3:95-105.

Mulokozi, M.M. (1996). *Fasihi ya Kiswahili*. Dar es Salaam: Chuo Kikuu Huria cha Tanzania.

Majedwali, michoro, ramani na picha vipangwe kwa unadhifu kwenye ukurasa husika. Majedwali au michoro isiyokaa vizuri kwenye ukurasa haitachapwa.

Mwandishi ahakikishe kwamba ana ruhusa ya kutumia nyaraka ambazo zina hakimiliki kutoka vyanzo mbalimbali.

JOURNAL INFORMATION AND INSTRUCTIONS TO CONTRIBUTORS

KIOO CHA LUGHA is a peer-reviewed international journal published by the Institute of Kiswahili Studies (IKS) at the University of Dar es Salaam (UDSM). The journal is devoted to publishing articles on language, literature and linguistics. It is published once a year. We accept scholarly papers and articles written in Kiswahili or in English.

Submissions should be sent to iks@udsm.ac.tz or directly to respective journal editors. The first page of the paper manuscript should include the title of the paper, author's name, institution, postal address, phone number and email address. Please include an abstract of not more than 200 words just after the author's information. The manuscript should be typed in Word format and be 1.5 line spaced on letter size paper or A4 size paper with 1 inch (2.54 cm) margins on all sides.

All articles go through a double-blind review process. Authors should therefore avoid putting any personal identifying information on any page of the manuscript other than the cover page. Author whose manuscript is accepted for publication will receive a free copy of the journal issue and ten offprints of his/her paper.

Footnotes should be kept to a minimum.

References mentioned in the text should include only the last name of the author followed by the date of publication and page number(s), e.g. Mulokozi (1996:34) or (Mulokozi, 1996:35).

All references mentioned in the text must appear at the end of the paper in alphabetical order as shown below:

Mekacha, R.D.K. (1997). Disconnecting Education, *Journal of Linguistics and Language in Education*, 3:95-105.

Mulokozi, M.M. (1996). *Fasihi ya Kiswahili*. Dar es Salaam: Chuo Kikuu Huria cha Tanzania.

Specific placement for tables, drawings, photographs and maps should be clearly indicated on the page where each is to appear. Tables and illustrations that are not well set on the page will not be published.

Those submitting a manuscript should make sure that permission has been obtained for the use of any copyrighted material from other sources.

YALIYOMO (CONTENTS)	UKURASA
TAHARIRI	vii
Riwaya ya <i>Waleni</i> na Uhalisi wake katika Nchi Zinazoendelea <i>Gerephace Mwangosi</i>	1
Mchango wa Mradi wa Vitabu vya Watoto katika Kuikuza na Kuiendeleza Fasihi ya Watoto Tanzania <i>Leonard H. Bakize</i>	14
Makosa ya Kiamali katika Kutafsiri Vihisishi: Mifano ya Tafsiri kutoka <i>Kinjeketile</i> (1969) na <i>Amezidi</i> (1995) <i>Nahashon A. Nyangeri</i>	32
Mustakabali wa Tungo za Ngonjera katika Fasihi ya Kiswahili <i>Esther J. Masele</i>	52
Usawiri wa Wahusika wa Kike katika Riwaya Teule za Zainabu Burhani <i>Rose Mavisi</i>	65
Moral Panic: Hidden Stories of <i>Kangamoko</i> Dancers in Dar es Salaam, Tanzania <i>Daines N. Sanga</i>	81
Language Policy and Third Language Learning: The Case of Swahili in Uganda <i>Innocent Masengo</i>	95
The Language Factor in the Attainment of Millennium Development Goals: The Case of Multilingual Sub-Saharan Africa <i>Bernard M. Toboso and Mosol Kandagor</i>	114
Terminological Challenges and their Impact on the Translation of Specialized Texts: An Analysis of Pharmaceutical Translations from English into Kiswahili <i>Pendo S. Malangwa</i>	125
Metaphors in Encoding Inalienability in Kiswahili <i>Josephine Dzahene-Quarshie</i>	139

Uambatishaji wa Vishazi katika Lugha ya Kiswahili: Uchunguzi wa Madai ya De Vos na Riedel (2017) <i>Luinasia E. Kombe</i>	153
Upinduzi wa Kimahali katika Lugha ya Kiswahili <i>Fabiola Hassan</i>	165
Waandishi wa Makala.....	189

TAHARIRI

Juzuu hili la 16 limejumuisha makala zenye mada mbalimbali kuhusiana na fasihi, lugha na utamaduni wa Kiswahili. Gerephace Mwangosi, kwa kurejelea riwaya ya *Walenisi* ya Katama Mkangi (1995), anaelezea mchango wa dhamira za fasihi ya Kiswahili katika kujadili hali halisi ya maisha ya kila siku ya jamii hasa katika kipindi hiki cha sera za soko huria katika nchi zinazoendelea. Kwa upande wake, Leonard Bakize amejikita katika kujadili mchango wa Mradi wa Vitabu vya Watoto katika kukuza na kuendeleza fasihi ya watoto nchini Tanzania. Mwandishi, pamoja na mambo mengine, ameelezea asili na historia fupi ya Mradi, changamoto zinazokabili Mradi na mapendekezo ya namna ya kupunguza changamoto hizo. Naye Nahashon Nyangeri anaunganisha fasihi na tafsiri kwa kuchunguza nafasi ya vihisishi, kama aina mojawapo ya maneno, katika kufanikisha mawasiliano katika tafsiri. Mwandishi anatumia mifano kutoka tamthilia ya *Kinjeketile* (Hussein, 1969a) na *Amezidi* (Mohamed, 1995) na tafsiri zake kwa Kiingereza; *Kinjeketile* (Hussein, 1969b) na *He is Far Too Much* (Weschler na Kimambo, 2012) mtawalia. Changamoto zinazoibuka katika kutafsiri vihisishi na mapendekezo ya utatuzi wake pia zimeelezwa. Kuhusiana na ushairi, Esther Masele anajadili mustakabali wa tungo za ngonjera katika fasihi ya Kiswahili. Ili kufikia lengo hili, makala inatathmini umuhimu wa ngonjera nchini Tanzania, sababu za ngonjera kupoteza umaarufu wake nchini na kupendekeza njia mbalimbali zinazoweza kusaidia kuziboresha ili ziweze kurudi katika matumizi yake kama ilivyokuwa hapo awali.

Rose Mavisi anashughulikia usawiri wa wahusika wa kike katika riwaya za Zainabu Burhani. Riwaya hizo ni *Mali ya Maskini* (1981), *Mwisho wa Kosa* (1987) na *Kipimo cha Mizani* (2004). Makala pia inagusia vitengo mbalimbali vya itikadi na athari zake kwa mtunzi wa kazi ya fasihi. Daines Sanga anachunguza sababu za kuendelea kucheza kwa ngoma ya Kangamoko jijini Dar es Salaam ingawa inatuhumiwa kuharibu maadili na utamaduni wa Mtanzania. Kupitia simulizi za wachezaji wa kike wa ngoma hii, makala inabaini sababu kadhaa za kuendelea kwa uchezaji wa ngoma hiyo. Naye Innocent Masengo anachunguza dhima ya sera ya lugha na mipango ya lugha katika ufundishaji na ujifunzaji lugha ya tatu, hususan Kiswahili nchini Uganda. Makala inaonesha kwamba kutotekelezwa kikamilifu kwa sera ya lugha ya taifa pamoja na sera ya lugha ya kufundishia kumekuwa kikwazo cha ufundishaji wa lugha hiyo nchini humo. Bernard Toboso na Mosol Kandagor wanatutanabahisha kuhusu dhima ya lugha katika kutimiza Malengo ya Maendeleo ya Milenia. Waandishi wanasisitiza kwamba ili kutimiza malengo hayo katika eneo la Kusini mwa Jangwa la Sahara, lugha za Afrika zinapaswa kutumika. Hata hivyo, lugha hizo inabidi ziwezeshe ili kuhusisha umma wa Kiafrika kikamilifu katika maendeleo na utimizaji wa malengo hayo kufikia mwaka 2030.

Pendo Malangwa anachambua changamoto mbalimbali anazokumbana nazo mfasiri katika kutafsiri matini za tiba kutoka lugha ya Kiingereza kwenda katika Kiswahili. Makala imebainisha matatizo kadhaa yanayosababishwa na changamoto hizo. Mbinu za utatuzi wa changamoto hizo pia zimependekezwa.

Kwa upande wake, Josephine Dzahene-Quarshie anazungumzia sitiari katika kitenzi kinachooana na tungo za umiliki siachanifu za Kiswahili. Ugumu wa kufasiri tungo hizo pia umeelezwa. Suala la tahakiki ni muhimu katika taaluma ya lugha. Luinasia Kombe anahakiki madai yaliyotolewa na De Vos na Riedel (2017) kuhusu lugha ya Kiswahili kuambatisha vipashio visivyo na hadhi sawa. Makala inachota mifano kutoka vyanzo mbalimbali vya nyaraka na kuhitimisha kwamba Kiswahili kama zilivyo lugha nyingine ulimwenguni haziambatishi vipashio visivyo na hadhi sawa kama De Vos na Riedel (2017) wanavyodai. Fabiola Hassan anachunguza upinduzi wa kimahali katika lugha ya Kiswahili. Makala inabainisha aina za upinduzi wa kimahali, vitenzi vinavyoruhusu na vile visivyoruhusu utokeaji wa mchakato huo, pamoja na vimahali vinavyoweza na vile visivyoweza kupinduliwa katika tungo.

Wahariri, 2018